

The Morphology and Meaning of the *Pārs* (*Parsumaš*) Based on the Linguistic Evolutions and Historical-Mythological Traditions

Behzad Moeini Sam¹ & Sara Mohammadi Avandi²
(219-243)

Abstract

It is necessary to study the vocabulary of the Indo-European and Indo-Iranian periods because the structure of most Persian words goes back to the Indo-European and Indo-Iranian periods and their meanings show the beliefs of the earliest people and their views on the function of their morphology. During the recent centuries, comparative linguistics and mythology have facilitated the reconstruction of the words common between the two tribes. The Persians were the first Indo-Iranian tribes who established a world empire; nevertheless, there is no reference to the meaning of the word *Pārs*, which has an ancient construction, in historical documents. Consequently, linguists have different opinions about its meaning, and their views are just based on the linguistic document. So, in addition to linguistic and historical issues, one should also look at linguistic, mythological, and cultural exchanges with Mesopotamian civilizations because, after migrating to the Iran plateau and replacing the Mesopotamian states, the Persians owed them in many respects, including the fact that the word *Pārs* together with the word Medes, has been mentioned in their documents for the first time. This research aims at studying the structure and meanings of *Pārs* based on linguistic documents and historical-mythological traditions. Therefore, this research seeks to look for the time of the formation of this word and its most probable meanings. Hence, the method is to study the linguistic structure and morphology of the primary form of the word *Pārs* based on Assyrian texts and Greek mythological traditions and then find the most probable meaning. Since each word must be interpreted according to its primary form, in the end, the meanings of corner, leopard, ax and sickle are considered for the primary form *parsu/va, based on linguistic and historical documents, and "sickle" has been assumed as the most probable meaning for *Pārs*.

Keywords: “Pārs”; “Parsumaš”; “Corner”; “Leopard”; “Ax”; “Sickle”.

Received: 6, September, 2020; Accepted: 21, September, 2021

doi
10.22059/jolr.2021.309524.666639
Print ISSN: 2288-1026-Online ISSN: 3362-2676
<https://jolr.ut.ac.ir>

1. Email of the author: behzadms44@gmail.com
Assistant Professor of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Gachsaran Branch. Gachsaran, Iran.
2. M.A in Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Aligudarz Branch, Aligudarz, Iran.

1: Introduction

Since the western Iranians were close neighbors of the Mesopotamian civilizations, there is certain historical information about the Persians and the Medes in their texts. The Assyrian inscriptions are the first documents that point out the kings of the central Zagros under the title of *Paršuwaš šarrāni* or the kings of Persia at 835 BC and the Medes at 744/727 BC. As for *Pārsa* /*Parsumaš*, Tavernier quotes the theories of some linguists: Hoffmann believes that *Pārsa* is equivalent to the ancient Indian *parśu*, and it was the name of a warrior tribe. Eillers cites that *Pārsa* is synonymous with the Old Indian *paraśú* = ax or battle-ax and means people with war axes. Harmatta believes that *parsua* in Assyrian text proves that *Pārsa* evolved from **Pārsava*. Skalmowski has recently pointed out that *pārs(u)a-* is the equivalent of *pārsva* in the Old Indian, which means side region. Of course, Kogan quoted Diakonov as saying that Shalmansar III marched on the Diyaleh valley in 834 BC, and then he went to *Parsua*, which means boundary land. Mallory believes that *pārsa* is derived from the possible Indo-European root **perk/s-* meaning leopard or spotted cat. The word *pars(a)na*=leopard is a spotted wild cat, which according to Mallory theory has changed into *pārs*/ *Fārs* in New Persian.

This paper also aims to answer these questions: What was the oldest form of *pārsa*? To what period does the Old word *pārsa* refer? What is the most probable meaning for this word?

2: Methodology

Analysis of Assyrian texts revealed that the final syllable of the word *Pārsa* is in the forms of *u* / *va*, *uš* / *vaš*, and *maš*. But why does Persia appear with two different phonemes *v*, and *m*? After the Old Babylonian period, the phoneme *m* was probably pronounced as *w*. Furthermore, the words given by Hesychius, the Greek historian of the fifth century BCE, testify that the sun (σῶς) was pronounced among the Babylonians as both *šamaš* and *šavaš*. Moreover, Damascus Damascius (480 AD) has indicated the words *tāmtu* and *damkina* in Greek have two forms *tauthe* and *dauki* (*m* and *v/u*). Some words in Babylonian and Hebrew are translations of Persian ones (*Dārayavauš* and Babylonian *Dāriāmuš*), which show that the Babylonians pronounced the phoneme of nasal-labial *m* as that of fricative-labial *v* in the later periods.

Pārsa appears as *Perses/ou/o*, Acc. *Persen* or *Persea*, Voc. *Persa*, *Perse* = Persia in Greek. The Greeks consider the name of these people to be derived from the name of *Perseus*. The *Pārsa* is combined with other words (*Persisti*= in Persian, *Persothiwtis*= Persian pursuer, *Perso-vomos*= Persian rule). But *Perseus* derives from *Perseus* /ews/e, Ionic in eos, and is an adjective of *Perseios*. Next to it, *Persea* (aiai, ia, eie), an Egyptian tree, derives from the *Pārsa*, and *Perseus* is the name of an unexplained fish in the Red Sea that Beekes considers its root to be unknown.

3: Results and discussion

Based on this morphology, it is possible to assume the following roots: 1. The Indo-European **perk* means side and chest. From this root, there is *pārsu* = curved knife, *pārsva*= side, side area in the Old Indian; *parəsu*= side and corner in Avestan; *fars*= side in Ossetic. Mayrhofer indicates its stem in the form of *parsvam* (rarely ah in masculine noun) side, side area, gear, corner (rig Veda), *passa*= side and corner in Pali and *pārsū*, *pārasū* = side in Kurdish. 2. The Indo-European root **perk* means to ask and to propose. Armenian *alers* derives from the root *al*, meaning to pray and ask. Another meaning in Indo-European means digging,

uprooting, which furrow in modern English derives from **pṛkēha*. In the New Persian language, the words *pursidan*=ask and seek, and *pādafrāh*=antidote and punishment, come from this root. 3. Another **perk* in Indo-European means "dot and dot and dot" and colorful and spotted animal, which combines with the suffix *n* in *pṛsni* in Sanskrit). This root appears in Middle Irish as *erc*; Welsh *erch*; Old German *forhane*, New German *Farbe* from *<*perk-uo* =colour, and Greek *praknos*=black spot, *praknon*=black, and comes with the suffix *uo* in Old German *faro*, Middle German *vare*= curve, from *<*perk-uo*. 4. Another root **perk* means "spreading, plowing, and grooving"; in Old Indian *parsāna*= slit; Latin *porca*=plowing the land; Kymeri *rhých*=plowing; Old German *furuh*. Overall, these interpretations and the following meanings are worth noting: *parsva*= side area; *parsav/u* =leopard; *parasav/u*= ax, and *parsu/u*= sickle, curved knife.

4: Conclusion

As a final conclusion, along with linguistic evidences, the meaning of *parsu/av* =sickle is consistent with the Assyrian **parsva*. This tool has been used extensively for "grain and flock" and has shaped the life and identity of the Aryan Persian farming community, and mythological issues also support this theory; it is known that the Greeks reflected the history, temperament, customs, and traditions of the ancient Persians and were quite acquainted with the past of them. Hence, it was seen in mythological narratives that the myth of Perseus and Medusa could have been a reflection of the historical accounts of Medo-Persia. Meanwhile, a certain Astyages has entered into the story. This historical process caused this myth and the killing of Medusa by Perseus with a sickle to enter Greek mythology and then the popular etymology of Perseus and Medusa in Greek. Some heroes had a sickle in Greek mythology, but the sickle as a Persian symbol in Mithraism emphasizes this myth. Therefore, the author considers sickle as *the most probable meaning of Parsu/av* in comparison to other meanings.

ساختار و معنی واژه پارس (پرسومش) بر پایه تحولات زبان‌شناسی و

روایات اساطیری-تاریخی

بهزاد معینی سام^۱

استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گچساران، گچساران، ایران.

سارا محمدی اوندی

کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد الیگودرز، الیگودرز، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۰۶/۱۶؛ تاریخ پذیرش مقاله ۱۴۰۰/۰۶/۳۰

علمی- پژوهشی

چکیده

از آنجا که ساخت بیشتر واژه‌های زبان فارسی به دوران هندواروپایی و آریایی (آریه‌ای) برمی‌گردد و مفهوم واژه‌ها نشان‌دهنده باورهای اقوام نخستین و نگرش آنها درباره کارکرد واژه‌ها است، باید نگاهی ژرف‌با وجود منابع اندک-به این دو دوره کرد؛ در این رابطه، دانش زبان‌شناسی تطبیقی و بررسی روایات اساطیری این اقوام طی این دو سده، راه را برای بازسازی واژه‌های مشترک آنان آسان‌تر کرده است. پارسیان از اقوام آریایی پس از دولت ماد ایرانی، نخستین قومی بودند که امپراتوری جهانی تشکیل دادند، با وجود این، واژه پارس که ساختی کهن دارد، در اسناد تاریخی به معنی آن اشاره‌ای نشده است و زبان‌شناسان به این علت درباره آن اختلاف نظر دارند و تنها بر پایه اسناد زبان‌شناسی نظرات گوناگونی داده‌اند. از این رو، در کنار مباحث زبان‌شناسی، باید نگاهی به تبدلات زبانی، اساطیری و فرهنگی با تمدن‌های میان‌رودانی هم داشت، زیرا پارسیان پس از مهاجرت به فلات ایران و قرار گرفتن به جای دول میان‌رودانی در موارد بسیاری وام‌دار آنان شدند و به ویژه اینکه نام پارس همراه با نام ماد نخستین بار در اسناد آنان آمده است. هدف این مقاله، بررسی ساختار و معنی واژه پارس بر پایه اسناد زبان‌شناسی و روایات تاریخی-اساطیری است؛ بنابراین، این مقاله به دنبال پاسخ به زمان شکل‌گیری این واژه و سپس محتمل‌ترین معنی برای آن است؛ از این رو، روش کار هم بررسی ساختار زبانی و شکل نخستین واژه پارس بر پایه متون آشوری و روایات اساطیری یونانی است و آنگاه یافتن محتمل‌ترین معنی بر پایه همین اسناد و شکل نخستین واژه پارس است؛ از آنجا که هر واژه‌ای را باید طبق شکل نخستین آن معنی کرد، در پایان، برپایه اسناد زبان‌شناسی و تاریخی، معانی کناری، پلنگ، تبر و داس برای شکل نخستین *parsu/va در نظر گرفته شده است و از میان آنان، معنی «داس» برای واژه پارس محتمل‌تر پنداشته شده است.

واژه‌های کلیدی: «پارس»، «پرسومش»، «کناری»، «پلنگ»، «تبر»، «داس».

۱- مقدمه

هندواروپایی نامی است که به لحاظ جغرافیایی به خانواده زبانی گسترده‌ای داده شده که دربردارنده بیشتر زبان‌های اروپا در گذشته و حال تا منطقه وسیع ایران و افغانستان و شمال شبه قاره هند می‌شود (Watkins, 2007: 1). هندوایرانیان، شاخه شرقی اقوام

هندواروپایی، پس از آمدن به آسیای مرکزی فرهنگ‌های متعددی چون پولتافکا، پوتاپوفکا، آندرونوو، سینتاشتا (Poltavka, Potapovka, Andronovo, Sintashta) را در آنجا پدید آوردند (Kuz'mina, 2007: 11 & Quiles, 2019: 248). این آریایی‌های ایرانی به آسیای غربی رفتند و به رشته کوه‌های زاگرس رسیدند و از آنجا به کردستان امروزی و بخش‌هایی از شمال عراق، آذربایجان در شمال غرب و هیرکانیه باستان در شمال ایران آمدند (Farrokh, 2007: 23). نخستین اسناد از آنها، کتیبه‌های آشوری هستند که در سال ۸۳۵ پ.م، به شاهان زاگرس مرکزی از ۲۷ قبیله پارشوش (پرسومش) با عنوان «Paršuwaš šarrāni=شاهان پرسوش» و به مادها حدود ۷۲۷/۷۴۴ پ.م، اشاره دارند (Delitzsch, 1914: 12, 182 & Grayson, 1996: 60 & Witzel, 2001: 82).

واژه پارس، همچون شماری موارد چون واژه آریا (آریه) مباحثی را در بر داشته است و تنها اندکی از صاحب‌نظران در فرهنگ لغاتی که در پایین به آنان اشاره خواهد شد، به معنی آن اشاره داشته‌اند؛ تاورانیه نظریات زبان‌شناسان را درباره این واژه آورده است که هوفمان بر این باور است این نام معادل هندی باستان parśu است که نام «یک قبیله جنگجو» بوده است. آیلرز در مورد این واژه، چنین واکاوی می‌کند که این نام با هندی باستان =paraśú= تبرزین یا تبر جنگی، همخوانی دارد و برای آن معنی «مردم دارای تبر جنگی» در نظر می‌گیرد. هارماتا بر این باور است که واژه آشوری parsua ثابت می‌کند که Pārsa از *Pārsava تحول یافته است. مجدداً آیلرز برای پارس نظریه‌ای مطرح می‌کند و او parśu را به معنی «دنده و داس» در نظر می‌گیرد. اخیراً اسکالموسکی اشاره به این داشته که-pārs(u)a معادل هندی باستان pārśva به معنی «منطقه کناری، همسایه پهلویی» است (Tavernier, 2007: 28). البته، کوگان به نقل از دیاکونوف هم همین نظریه را ارایه داده بود که این واژه در ایرانی باستان سرزمین مرزی معنی می‌دهد (Cogan, 1991: 14). مالوری واژه پارس را از ریشه احتمالی هندواروپایی *perk/s- به معنی «پلنگ، یا گربه خال دار» می‌گیرد و به باور مالوری در فارسی نو prs=پارس، =Fārs= فارسی، به معنی «پلنگ و گربه وحشی خال دار» است (Mallory and Adams 1997: 415)؛ بنابراین، این مقاله در پی پاسخ به این پرسش‌ها است که شکل اولیه واژه پارس به کدام دوره زمانی بر می‌گردد؟ صورت کهن‌تر این واژه چه بوده است؟ کدام معنی محتمل‌ترین آن برای واژه پارس است؟

۲. واژه پارس در فارسی باستان

زبان‌های ایرانی باستان زبان‌هایی صرفی بودند که در آن اسم، صفت و ضمیر صرف می‌شدند و شناسه می‌گرفتند (Kapovic, 2017: 263). ستاک‌های اسمی و صفتی از ریشه به تنهایی؛ ریشه و پسوند؛ پیشوند، ریشه و پسوند، ساخته می‌شدند. پسوندهای واکه‌ای *a, ā, i, u* در فارسی باستان اسم و صفت ساز بودند و هر اسم و صفت در حالت‌های صرفی، شناسه یا پایانه‌ای جدا می‌گرفت (Johnson, 1917: 99-113). برپایه این قواعد، واژه پارس *pārsa* در کتیبه‌های فارسی باستان هخامنشی یا گویش جنوب غربی، اسمی است که *a* ستاک گویند؛ یعنی ستاکی که به *a* ختم شده و در حالت‌های گوناگون صرف و شناسه می‌گیرد:

مفرد *pārsa*: فاعلی *pārs-(w)a^h*؛ مفعولی رای *pārs-am*؛ اضافی *pārs-ahyā*؛ از *pārs-āt*؛ برای *pārs-ai*؛ بایی *pārs-ā*؛ دری *pārs-aiy*. جمع *pārsa*: فاعلی *pārs-āh*؛ مفعولی رای *pārs-āh*؛ اضافی *pārs-ānām*؛ برای-بایی *pārs-aiḥ*؛ دری *pārs-aišuv* (Kent, 1950: 196)؛ (& Schmitt, 2014: 227).

۳. واژه پارس در متن‌های غیر ایرانی

۳-۱: واژه پارس در کتیبه‌های آشوری

همان گونه که در دیباچه آمد، نام پارس نخست در کتیبه‌های شاهان آشور ذکر شده و نام پارس در کتیبه‌های شاهان آشوری به صورت آوانوشت‌های زیر آمده است. در کتیبه‌های میانرودانی واژه‌ها به شکل هجا و بیشتر با نشانه خط فاصله (اکدی) و نقطه آوانوشت (سومری) می‌شوند (Worthington, 2014: 16).

سنگ‌نوشته تیگلات-پیلیر سوم *par-su-a, pa-ar-su-a*؛ سنگ‌نوشته سارگن دوم *par-su-a, par-su-aš, par-su-ma-aš*؛ سنگ‌نوشته سیناخریب *par-su-aš*؛ سنگ‌نوشته آسرحدون *par-su-maš*؛ آشوربانیپال *par-su-u-ma-aš, par-sa-maš, par-šu-maš, BAR-su-u-a, par-su...* (Ebeling & Meissner, 2005: 34).

زبان آشوری یکی از زیر شاخه‌های زبان اکدی است که در آن اسامی دو جنس مذکر و مؤنث و اسم دو شمار جمع و مفرد داشت. صرف اسم در سه حالت فاعلی مختوم به *u(m)*، مفعولی رای مختوم به *a(m)* و اضافی مختوم به *i(m)* به کار می‌رفت (Delitzsch & Sayce, 1914: 49 & 1899). یادآوری این نکته ضروری است که در هجی کردن خطوط میخی، یک هجا دارای واج‌های همخوان + واکه + همخوان را به شکل همخوان +

واکه و واکه + همخوان هم تلفظ می‌کردند)، نمونه par و pa-ar یا gur و gu-ur. در نتیجه پرسومش می‌تواند به گونه‌های زیر هجابندی شود:
pa-ar-su-a ; par-su-aš ; par-su-ma-aš ; par-šu-maš
(Worthington, 2014: 15).

آنچه درباره این واژه باید توجه داشت هجای پایانی این واژه است. در تطبیق هجای پایانی، در زبان آشوری، این نشانه 𐎶 برای هجای پایانی maš و vaš به کار می‌رفت (King, 1898: 103 & Borger, 2004: 70, 273) که احتمالاً از سومری وام گرفته شده و در سومری maš هم واژه‌ای به معنای «روشن و درخشان، بز» بوده است (Delitzsch, 1914: 20 & Langdon, 1911: 12, 182). در کنار آن، هجای پایانی maš در خطوط میخی آشوری-بابلی در اسامی چون Ar-ta-tama/maš نام یک ایرانی و نام‌های دیگر آمده است (Tallqvist, 1914: 13, 21, 231). زبان اکدی که وامدار زبان سومری بود، همین نشان را به کار گرفت (Ibid, 1961: 68)؛ در نام‌های آمده در سنگ‌نوشته‌های شاهان آشوری تنها در یک نسخه از کتیبه آشوربانیپال به صورت par-šu-maš آمده است. وجود این دو گونه نوشتاری واژه پارس در آشوری با هجای پایانی maš و vaš سبب شده که ماکسی میلیان بر این پندار باشد که pars/šumaš, parsamaš تنها یک گونه نوشتاری از parsuaš/parsua است که در سنگ‌نوشته‌ها به عنوان نام یک ناحیه در شمال عیلام آمده است (Maximilian, 1916: 321).

با نگاهی به واژه «پارس» در متن‌های آشوری پی می‌بریم که هجای پایانی به شکل‌های uš/vaš, u/va و maš آمده است؛ اما اینکه چرا واژه پارس با دو واج متفاوت v و m آمده، باید به این نکته توجه داشت، از میان همخوان‌ها، واج خیشومی - لبی m آشوری همچون زبان عبری در آغاز واژه تلفظ می‌شده است (برای نمونه، maruduk = مردوک) (Delitsch, 1914: 114). البته، واج m پس از دوره بابلی کهن بین واکه‌ها احتمالاً w تلفظ می‌شده است (Worthington, 2014: 10). با توجه به این فرایند، واژه‌هایی را در بابلی و عبری می‌یابیم که برگردان واژه‌های پارسی هستند (Dārayavauš و بابلی Dāriāmuš) به آشکارا نشان‌دهنده این هستند که بابلیان در دوره‌های متأخر، واج خیشومی - لبی m را به عنوان واج سایشی - لبی v تلفظ می‌کردند. از این رو، واج m در زمان‌های بسیار پیشتر، در دوره آشوریان و بابلیان در بسیاری موارد همچون v تلفظ

می‌شده و در میان واژه هم در اسامی v و u حرف نویسی می‌شده است (Ar-ma-da و A-ru-ad-da). بر این پایه، می‌توانیم چنین پنداریم که در دوره آشوری m در میان واژه‌ها در بسیاری موارد v تلفظ می‌شده است (آشوری ka-a-a-ma-nu و عربی کیوان kāvānu) (Delitzsch, 1899: 104) و در دوره‌های متأخر پس از u، همچون w تلفظ می‌شده است (šumāti, šuwāti) (Ungnad, 1906: 9). در کنار آن، از نام‌های ایرانی هم که در متن‌های آشوری-بابل‌ی نو آمده، پی می‌بریم نام‌هایی که در فارسی باستان دارای واج v بودند، در متن‌های آشوری با واج m آمده‌اند؛ یعنی m به جای v آمده است. برای روشن‌تر شدن این فرایند، چند نام را که در متن‌های آشوری-بابل‌ی این تحول را در بر داشتند، برای نمونه می‌آوریم. در متن بابل‌ی نو کتیبه بیستون، واج v در واژه فارسی باستان Dārayavahuš با m و به شکل Da-ri-ja-muš آمده و در عیلامی هم به صورت Da-ri-i- ma-u-iš آمده است. نام هوخشتره پادشاه ماد uvaxštra در بابل‌ی نو به شکل u-ma-ku-iš-tar و در عیلامی به شکل Ma-ak-iš-tar-ra آمده است (Hinz, 1973: 131, 139). نام یونانی آستیگ Astyages آخرین پادشاه ماد در متن‌های بابل‌ی Iš-tu-me-gu است که احتمال می‌رود با ایرانی باستان *astivaegha همخوان باشد (Tallqvist, 1914: 47). فارسی باستان fravartiš=فروهر، در بابل‌ی نو به pa-ar-u-mar-ti-iš تبدیل شده است (Hinz, 1973: 134). نام فرمانده داریوش artavardiya در کتیبه‌های فارسی باستان هخامنشی به شکل ar-ta-mar-zi-ia و در بابل‌ی نو آمده است (Tallqvist, 1914: 31). البته، نام‌هایی هم هستند که اصل مشخصی ندارند و برای نمونه رادتر، واژه Amitašši بابل‌ی را اقتباس از فارسی باستان آورده است (Rander, 1998: 102). واژه parθava فارسی باستان هم در کتیبه‌های هخامنشی در عیلامی partu-ma/par-tu-maš و در اضافی مفرد par-tu-ma-ra، در جمع par-tu-ma-ip، و در بابل‌ی نو هم به شکل pa-ar-tu-u آمده و pārsa در عیلامی هخامنشی به صورت Ba-ir-ša آمده است (Wachbach, 1911: 152). نام سرزمین پرسواش هم که در برخی منابع Barsaas نوشته شده را بر این گمان بودند که برابر با واژه پارت باشد، اما ریشه مطمئنی برای آن وجود ندارد. البته، برخی بر این باورند که نمی‌توان با اطمینان بگوییم که بین پارس و پارت ارتباط وجود دارد (Oppert, 1893: 113, 116). در عیلامی هیچ سندی وجود ندارد که ثابت کند w طنین‌دار وجود داشته است و بیشتر محتمل است که u عیلامی واج گونه‌ای غیر هجایی از u بوده باشد (Khachikjan, 1998: 9). از نام‌های هخامنشی-عیلامی که واج میانی m به جای v ایرانی باستان آمده، می‌توان به

موارد زیر اشاره کرد: عیلامی ^{as}Kar-maš، ایرانی باستان *Karvya و اوستایی kaurva؛ عیلامی aš-ša-man-da، فارسی باستان ašavanta؛ همچنین، واج آغازین m در عیلامی به جای v در ایرانی باستان می‌آید: عیلامی ^{as}Mi-ip-ra-ka، ایرانی باستان *Vifra-ka، اوستایی vifra (Tavernier, 2006: 376-90). بنابراین، در زبان آشوری، بابلی نو و عیلامی، در نام‌های ایرانی واج m به جای v به کار می‌رفته، و اسامی و واژه‌های ایرانی که دارای واج v هستند، با واج m آمده‌اند.

۳-۲: واژه پارس در روایات یونانی

واژه پارس در یونانی به شکل Perses/ou/o، مفعولی رایج Persen یا Persea، ندایی Persa، Perse=پارس، آمده است. یونانیان، نام این مردم را مشتق از نام پرسوس Perseus می‌دانند (Whiton, 1879: 556)؛ اما واژه پرسوس از Perseus/ews/e، ایونی eos، و به شکل صفتی Perseios آمده است (Liddell & Scott, 1996: 1395). در کنار آن، persea (aiai, ia, eie)، نام یک درخت مصری مشتق از نام پارسی، و Perseus نام یک ماهی ناشناخته از دریای سرخ است و بیکس ریشه آن را ناشناخته می‌داند (Aelian, 1959.3: 1179 & Beekes, 2010.1: 28). هرودوت آورده (۳، ۷، ۵۹-۶۳) کسانی را که در سپاه خدمت می‌کردند من به شما نشان خواهیم داد: نخست پارسیان برای تجهیزاتشان که کلاهی نرم بر سر می‌گذاشتند و تیاره نام داشت... و این پارسیان را یونانیان در زمان‌های قدیم سفنس می‌خواندند، اما خودشان و همسایگان‌شان آنها را آرتایی می‌نامند؛ اما زمانی که پرسوس، پسر دانه و زئوس نزد سفئوس، پسر بلوس آمدند و دخترش، آندرومدا را به زنی گرفتند، پسری برای او زاده شد که او را پرسس (Perses) نامیدند و او آنجا را ترک کرد و سفئوس هیچ فرزند مذکری نداشت. از این پرسس بود، که پارسیان نامشان را از او گرفتند (Herodotus, 1938.3: 377). در اساطیر یونان درباره پرسوس (=یغماگر و چپاولگر) می‌خوانیم که آکرسیوس برادر پرتوس دختری داشت که دانه نامیده می‌شد. بخت و اقبال این دختر این بود که عشق بزرگترین فرمانروای اولمپوس را به دست آورد. پیشگو و الهامی، پدرش آکرسیوس را اغوا کرد و چنین پیش‌بینی کرد که او به وسیله نوه خودش کشته می‌شود و از این رو، دانه را در اتاقی زیرزمینی زندانی می‌کند. (Bianchi, 1875: 189).

۴: شکل آغازین واژه پارس

با بررسی واژه‌های par-sa-ma-aš و par-su-aš و واژه‌های ایرانی چون داریوش، پارت و شماری نام‌های ایرانی دیگر در متن‌های آشوری-بابلی، و سیر تحولات آوایی و تطبیق این واژه در ایرانی و آشوری احتمال دادیم که در شکل کهن‌تر واژه پارس pārsa فارسی باستان، واج v/ū (*parsva) وجود داشته که طبق تحولات واجی در متن‌های آشوری-بابلی و حتی عیلامی با واج m و v آمده است، و همین وجود v فارسی باستان در هجای پایانی باعث شده، این نام در u ستاک صرف شود و در حالت فاعلی به شناسه ʃ ختم شود (Ungnad, 1906: 9). بر این پایه، نام «پارس» را می‌توان با توجه به متن‌های آشوری در ستاک مختوم به u به شکل *parsva/av بازسازی کنیم. در این مورد، رودیگر اشمیت آورده که پارسیان تحت عنوان نام parsua (= ایرانی-parsva) نخستین بار در سال ۸۴۳ پ.م، در اسناد زمان شلمنصر سوم پدیدار شدند (Schmitt, 1989: 23). همچنین، تحول خوشهٔ rs به xt در نام paxtu آمده که از یک اصل *parsawā می‌آید و بسیار نزدیک به نام‌های باستانی پارس و پارت باستانی است؛ بنابراین، pārsa از *parswa؛ و احتمالاً می‌تواند ادامه یک شکل کهن‌تر *parswāna آمده باشد (Comrie, 1989: 24). در کنار اسناد آشوری، روایات یونانی به ما گوید که پرسس زادهٔ پرسوس (Perseus) است و اینکه پرسس پسر پرسوس است و این شکل واژه می‌تواند بازتابی از شکل کهن این واژه و صرف u ستاک کهن‌تر بوده باشد.

در نتیجه، بر پایهٔ این شواهد، واژهٔ par-sa-ma-aš و parsuaš در آشوری و Perseus یونانی، می‌تواند برگردانی از ستاک وردهی یا بالنده صرف u ستاک در حالت فاعلی *pārs-uš/āuš ایرانی باستان از صرف فاعلی هندواروپایی <perk-w-s/eh₂us>* باشد (1917: Johnson & Kapovic, 2017: 67-124) و ما می‌توانیم واژهٔ پارس را در ستاک مختوم به u (pārsu/av) به اشکال زیر بازسازی کنیم:

مفرد pārsu/av: فاعلی *pārs-uš/āuš؛ مفعولی رایبی pārs-um/āum/āvam؛ اضافی pārs-auš؛ ازی *pārs-auš، دری *pārs-auv جمع pārsu/av؛ فاعلی *pārs-āva؛ مفعولی رایبی pārs-āva؛ دری *pārs-ušuv-ā (Hoffmann, 2004: 132-3).

۵. ریشه محتمل برای واژه پارس

همانگونه که گفته شد، ساخت بسیاری از واژه‌ها، ریشه در دوران کهن دارد و چون روایات تاریخی در مورد آنان اندک است، بازسازی را دشوار کرده است. در مورد ریشه

واژهٔ پارس هم چندین نظریه ارائه شده است و هنوز قطعیتی در مورد آن وجود ندارد. البته، قابل توجه است که این شکل واژه **parsav* در متون ایرانی باستان تنها در اوستا، شکل *parəsu* به معنی کنار و پهلوی را داریم (Bartholomae, 1904: 877)، و در سنسکریت با معانی متفاوتی آمده است که ۱- *parsu, us* = اسم مذکر، در ودا، به معانی دنده، کارد منحنی شکل، داس؛ ۲- *parsu, us* = اسم مذکر (از *pri*، جایگزینی برای ریشه *spris*)، *parasu* = تبر، تیشه. اسم مذکر، تبر به دست (Williams, 1940: 556).

با توجه به شکل متقدم تر **pārsva*/**pārsav*، چنانچه خواهیم طبق نظریات بالا ریشه‌ای محتمل در هندواروپایی برای واژهٔ پارس در نظر بگیریم، می‌توان از میان ریشه‌های زیر یک ریشه و معنی برای آن فرض کرد:

۱- ریشهٔ هندواروپایی *perk* به معنی «کنار، پهلوی و سینه» است. از این ریشه در هندی باستان *pārśu* = چاقوی منحنی، *pārśva* = پهلوی، ناحیه کناری؛ اوستایی *parəsu* = پهلوی و کنار؛ اوستی *fars* = کنار، آمده است (Pokorny, 1959, 3: 820). مایرهورف ستاک آن را به شکل *parsvam* (به ندرت *ah* اسم مذکر) ناحیه کناری، کنار/ ناحیه، دنده، گوشه (ریگ ودا)، مشتقات نظام وردهی یا بالنده از *parsuh* و کردی *pārsū*، *pārsū* = کنار، آورده است (Mayrhofer, 1963.2: 261).

۲- ریشه هندواروپایی *perk* به معنی «رسیدن و طلبیدن، و خواستگاری کردن» است که در لیتوانی *peršu*، *piřsti* = «پرسیدن و درخواست کردن» لاتین *precor* = درخواست کردن، *procus* = خواستگاری، آمده است (Mallory and Adams, 2006: 208). در فارسی واژه‌های *pursidan* = پرسیدن، و جویا شدن، *pādafrāh* = پادافره و مجازات، از این ریشه آمده است (Nourai, 2000: 368).

۳- معنی دیگر **perk* در هندواروپایی به معنی «نقطه و خال و خال کردن» و جانوران رنگارنگ و خال دار، آمده است (Mallory and Adams, 2006: 331).

۴- ریشه هندواروپایی *perk* به معنی «ستراندن، شخم زدن، شیار زدن» در هندی باستان *parsāna* = چاک و شکاف؛ لاتین *porca* = شخم زدن زمین؛ کیمیری *rhÿch* = شخم زدن؛ آلمانی باستان *furuh* آمده است (Lubotsky, 2007: 2341).

۶. واکاوی ریشه‌های محتمل واژه پارس

با توجه به قوانین آوایی در هندواروپایی ریشه‌هایی، چون *perk* که دارای سه همخوان با یک واکه هستند، می‌توانند به شکل *prek* هم بیایند و در معنی تفاوتی با هم نداشتند (Benveniste, 1969: 158). طبق قانون تحولات آوایی، واج *k* کامی هندواروپایی در زبان ایرانی باستان به *s* تبدیل می‌شود. در مواردی هم *kn* هندواروپایی در اوستایی به *ks* و *šn* هندواروپایی در فارسی باستان به *š* تبدیل می‌شود، ولی هندواروپایی *rk* هم در ایرانی باستان به *rs* تبدیل می‌شود (Hübschmann, 1895: 214 & Rix, 2001: 490). درحالی‌که واج *s* هندواروپایی در فارسی باستان به *h* تبدیل شده و پیش از *p*، *t*، *k* بدون تغییر باقی می‌ماند (Hübschmann, 1895: 214). طبق قانون روکی هم *s* پیش از *r*، *u*، *k*، *i* به *š* تبدیل می‌شود؛ در نتیجه، نمی‌توان واژه پارس را با ریشه **pers* فرض کرد (Beekes, 2011: 138). روی هم رفته، از میان این تفاسیر و معانی *parsva* = ناحیه کناری؛ *parsav* = پلنگ؛ *parasav* = تبرزین، و *parsu* = داس، و *pard* = منحنی شکل، شایان توجه و قابل بررسی هستند:

۶-۱- «ناحیه کناری»

از معانی که برای واژه پارس از سوی صاحب‌نظران در نظر گرفته شده است، معنی «ناحیه پهلوی و کناری» است. در سنسکریت واژه *pársuh* اسم مؤنث (در هندواروپایی، فاعلی *perkús*، اضافی *prkús*) به معنی «کنار و پهلوی، چاقوی منحنی شکل، داس» در ریگ ودا و اتره ودا آمده است که با اسم مؤنث اوستایی *parasu* = پهلوی و کنار، همخوانی دارد و با ختنی - سکایی *pālsu* = پهلوی، پره چرخ؛ فارسی میانه *pahlūk*؛ اوستی *fars* = کنار، قابل مقایسه است (Gamkrelidze & Ivanov, 1995: 712). مالوری فاعلی *perkús*، اضافی *prkús* را در هندواروپایی، به معنی سینه و کنار آورده است و یک واژه شرقی مربوط به دوران هندواروپایی متأخر است (Mallory & Adams, 1997: 81). این واژه در زبان‌های هندواروپایی هم معنی با سنسکریت *prthu-parsu* است که می‌تواند به «دارای سینه برجسته»، برگردانده شود (Williams, 1872: 100 & Mayrhofer, 1963.2: 229). اهمیتی که این معنی دارد، این است تنها واژه‌ای است که همگون شکل آشوری شده واژه پارس *parsua* را در سنسکریت به صورت *pārsvá* به معنی «ناحیه کناری» در اختیار داریم (Pokorny, 1959: 823).

۶-۲- «پلنگ»

در هندواروپایی دو ریشه برای واژه پلنگ در نظر گرفته شده است: یکی ریشه *perd= شیر و پلنگ، فارسی palang= پلنگ؛ پشتو prāng= پلنگ؛ سغدی pwrnk= پلنگ؛ هندی باستان pṛdāku است که بر این باورند این واژه آخری در عصر میانه از منبعی ایرانی وام گرفته شده است. از آنجا که پلنگ در یونانی حیوانی بومی نیست، احتمال دارد که این نام، وام‌واژه‌ای باشد که یا از اصلی ایرانی و یا از منبعی هندی که اصل آن ایرانی بود، وام گرفته شده باشد؛ چرا که این جانور در میان هندواروپاییان شناخته شده نبوده است. دیگر ریشه *perk یا *pers به معنی «پلنگ، گربه وحشی خال دار»، است و به باور مالوری در فارسی نو احتمالاً pārs-fārs شده است. چنین می‌نماید که دو گونه آفریده مستقل و متفاوت از ریشه *per = «۱-خال ۲-خال دار» باشند. البته، هیچ دلیلی درباره تاریخ این واژه در دوران هندواروپایی در مورد هر یک از این دو وجود ندارد (Mallory and Adams, 1997: 415). در منبعی از مغولی غربی به شکل p'ars (سده چهاردهم)، bars= پلنگ برفی، ببر، و ترکی باستان bars= ببر، آمده است. در شماری زبان‌های ترکی با معنی «پلنگ» هنوز باقی مانده است و احتمالاً ریشه در منبعی روسی از واژه bars دارد. همچنین، در این مورد، واژه‌های ایرانی با واج s (فارسی pārs-fārs، سربیکولی pis= پلنگ برفی، پلنگ) با واژه‌های با واج d همخوانی دارند: سغدی pwrδ'nk، پشتو pṛāng, (Gamkrelidze & Ivanov, 1995: 421).

مالوری در این مورد آورده که در میان هندواروپاییان برای پلنگ واژه مشترکی وجود نداشته و تنها از آناتولی در دوره نوسنگی از کاتال هویوک (Catal Hüyük) است که بر دیوارهای معبد تصویر آن نقش بسته است. در میان هندواروپاییان، این جانور در شمال قفقاز، آناتولی، ایران و بلوچستان در امتداد شمال غرب هند و چین نمود داشته است. (Mallory & Adams, 1997: 351). گمکرلیدز و ایوانف به این نکته اشاره داشتند که هندواروپاییان آغازین واژه‌هایی برای پلنگ، شیر و فیل داشته‌اند و این حیوانات از زیستگاه‌های شمالی رانده شدند (Gamkrelidze & Ivanov, 1995: 421). بقایای مردی بزرگسال در آثار دفینه‌ای فرهنگ مایکوپ بر رودخانه کوبان یافت شده است. در کنار او هشت ظرف سفالی قرمز رنگ، فنجان سنگی صیقلی و چهارده فنجان ورق نقره‌ای که دو تا از آنان با صحنه منقوش به یک پلنگ خالدار قفقازی و شیر تزیین یافته است

(Anthony, 2007: 287). بر یک فواره سنگی از آکالان از عصر آهن نیز تصویر شیر و پلنگی آمده است که هر دو یک پنجه را بالا نگه داشته و هر دو به عقب نگاه می‌کنند و نشان‌دهنده وجود آشنایی با این حیوان در آن منطقه بوده است (Bilde & Petersen, 2014: 268).

۶-۳- «تبرزین»

نام این افزار در متن‌های هندوایرانی به شکل *parasuh* یا *parsuh* از ریشه **pri* به معنی «تبر، تبر جنگی، قلاب» و در پراکریت پالی به صورت *parasu- pharasu-* (اسم مذکر) و هندی *pharsā*، پراچی *pašö*=تبر، برابر با اوستی *færæt*=تبر، یزغلامی *parasu*، شغنی *parasu*، و ختنی-سکایی *pada*=تبر، برگرفته از فارسی باستان **paraθu* آمده است. مایرهوفر آورده که شاید بتوان هندی باستان *parasu* (آریایی **pārasv-a*=مردم دارای تبر جنگی) را با نام قوم پارس (فارسی باستان *pārsa*) تطبیق داد (Buck, 1949: 562 & Mayrhofer, 1996.2: 87). در کنار موضوعات زبان‌شناسی، تبرهای جنگی، نشان‌دهنده جنگ‌افزار مورد علاقه ملل هندواروپاییان است (Mallory & Adams, 1997: 128). در شمار بسیاری از فرهنگ‌های هندواروپایی، به ویژه فرهنگ‌های مرتبط با هندوایرانیان تبر یکی از افزارهای به کار رفته در میان آنان بوده و انواع گوناگون آن در این فرهنگ‌ها یافت شده است. فرهنگ دوران نوسنگی دنیپر- دونتس در نواحی دریای سیاه در هزاره پنجم و چهارم پ.م، پدیدار شد. این فرهنگ را از روی ۳۰ گورستان شناسایی کرده‌اند و در بردارنده شماری تبرهای سنگی صیقلی، سنگ آسیاب دستی است، (Renfrew, 2014: 1804). فرهنگ سرندی استوگ مربوط به ناحیه دنیپر میانه در دون سفلی حدود ۴۵۰۰-۳۵۰۰ پ.م، است و آن را از روی یک صد مکان در سواحل رودخانه‌ای اوکراین و جنوب روسیه شناسایی کرده‌اند. از جمله فناوری آن، تبرهای جنگی بوده است (Mallory & Adams, 1997: 541). فرهنگ خوالینسک، مربوط به عصر مس در محدوده زمانی ۴۹۰۰-۳۵۰۰ پ.م، در ناحیه ولگای میانه است. در این فرهنگ تبرهای سوراخ‌دار و چکش‌های تبری یافت شده است (Kohl, 2007: 38). فرهنگ جام‌گردن قیفی مربوط به دوره اولیه نوسنگی در دشت شمال اروپا، حدود ۴۵۰۰-۲۷۰۰ / ۴۰۰۰-۲۸۰۰ پ.م، است. ابزارآلات چخماقی شامل تبر، تبر جنگی سنگی می‌شد. تبرهای چکشی صاف بودند و سرگرزها از سنگ‌های گرد ساخته می‌شد (Midgley, 2004: 166). فرهنگ ابزار ریسمانی یا تبر جنگی در شمال اروپا آشکارترین فرهنگ به کارگیران تبر

بوده است (Quiles, 2019: 213). شماری دیگری از فرهنگ‌های هندواروپایی از تیر استفاده می‌کردند که در اینجا از ذکر آنان خودداری می‌شود.

فرهنگ آندرونوو که این فرهنگ خاص هندوایرانیان است، ابزارآلات گوناگونی از آن یافت شده است. در وداها به چاقو، درفش، تبرهای سنگی، گرز و سنگ سمباده اشاره شده است. در سینتاشتا تبرهای برنزی، خنجر، تیشه، قلاب و اشیاء تیز کننده، چاقوهای تک تیغه یافت شده که می‌توانست برای شانه کردن یال اسب، ساختن چرخ به کار روند. در بلخ یک گور اسب یافت شده و نقوشی از سر اسب بر دسته و تبرهای برنزی آیینی وجود دارد (kuz'mina, 2007: 230).

در منابع یونانی هرودوت تنها از برخی از قبایل ایرانی یاد می‌کند که این جنگ‌افزار را به کار می‌بردند؛ زمانی که به اساطیر یونان و کتاب آریان هم رجوع می‌کنیم، از آمازون‌های ایرانی اطلاع داریم که آنان سپر و یک تبر جنگی دو تیغه به نام بایپنیس همیشه همراه خود داشتند (Arrian, 1944: 257 & Bianchi, 1875: 183). گذشته از آن، با مراجعه به کتاب هرودوت (۱، ۲۱۳) پی می‌بریم که یکی از آداب زنان جنگجوی ماساگت سکایی این بوده که تبر جنگی با خود حمل کنند (Herodotus, 1922.1: 269). احتمال بسیار است که افسانه آمازون‌ها در اساطیر یونان بر پایه این زنان جنگجوی ماساگت سکایی ساخته شده باشد که شاخه‌ای از ایرانیان باستان بودند. از میان دیگر اقوام ایرانی که از این جنگ‌افزار استفاده می‌کردند، باید از بلخی‌ها نام برد که تبرهایی داشتند که ساگاریس نامیده می‌شد. در پونتوس سکه‌ای یافت شده که تصویر تبرزین بر روی آن را صاحب‌نظران احتمال می‌دهند نشان پرسوس بوده باشد (Herodotus, 1938.3: 379).

۶-۴- «داس (کارد منحنی شکل)»

داس ابزار درو کردن در باستان، متعلق به جوامع کشاورزی پیش از تاریخ (از دوره نوسنگی) بود که نخست از سنگ چخماقی درست می‌شد و بعدها نماد آیینی شد و با هلال ماه ارتباط پیدا کرد (Biederman, 1992: 307). در اروپا این افزار از آغاز دوره نوسنگی، همچون هند و ایران کاربرد داشت. این دو منطقه دارای یک فناوری پیشرفته در کشاورزی بودند. این داس‌ها دسته‌هایی راست و منحنی شکل داشتند. داس‌های فلزی (برنزی و مسی) در خاور نزدیک تا هزاره چهارم پ.م، پدیدار می‌شود و داس‌های

برنزی در جنوب قفقاز (فرهنگ کورو-آراکس) تا هزاره سوم پ.م، پدیدار می‌شود (Mallory&Adams,1997: 517).

در مورد شکل این واژه باید گفت که هندواروپایی-haegwisi(e)*=تبر، در لاتین ascia، در انگلیسی باستان ax و در گوتی aqizi شده است. هندواروپایی = sekūr = تبر، در لاتین securis=تبر، از ریشه sek=بریدن، شده است. دیگر اشکال همین ریشه فعلی در انگلیسی نو scythe = داس، و sickle = داس، آمده است (Ibid: 37). شاید بتوان واژه parsu در سنسکریت به معنی تبر و داس را با perk² به معنی کندن و یا perk⁴ به معنی چاک و شکاف، تطبیق داد. در میان فرهنگ‌های هندواروپایی، به ویژه فرهنگ‌های مرتبط با هندوایرانیان از داس برای کارهای خانگی، شکار و نبرد استفاده می‌شده است (kuz'mina,2007: 163): فرهنگ جیتون Djeitun در جنوب کاسپین حدود ۶۰۰۰-۵۰۰۰ پ.م، (Antoney,2007: 481) و فرهنگ کلتمینار فرهنگ اوایل دوره نوسنگی در جنوب شرقی کاسپین به حدود ۴۰۰۰-۲۵۰۰ پ.م، آثار به جا مانده دارای داس تیغه دار است (Mallory&Adams,1997: 32). فرهنگ کورو-آراکس از فرهنگ‌های اوایل عصر برنز در جنوب قفقاز تا شرق آناتولی و شمال غرب ایران حدود ۳۵۰۰ تا ۲۲۰۰ پ.م، که از ابزارهای کشف شده در آن صدها داس فلزی و از ابزارهای برنزی می‌توان به تبر، داس و چاقو اشاره کرد (Ibid: 340). فرهنگ کمی اوبا که یکی از عناصر سازنده سنت کورگان به تاریخ ۳۷۰۰-۲۲۰۰ پ.م، در کریمه است و از میان آثار به دست آمده می‌توان هم به داس‌های کشاورزان و هم شمشیرهای داس‌مانند اشاره کرد (Ibid: 326). از دیگر فرهنگ‌های هندواروپایی و هندوایرانی با آثار داس، می‌توان از آباشوو، چوست، کاراسوک نام برد.

داس در کل ناحیه آندرونوو کاربرد فراوان داشته و چندین گونه داس‌های برنزی شناسایی شده است. اولین گروه آنان، کاردهای داس مانند با یک تیغه مقعر بدون دسته هستند. آنان در مجموعه سینتاشا-پتروفکا و الاکول هم یافت شده‌اند و در فرهنگ استی آسیای مرکزی در غرب سیبری به وفور کاربرد داشتند. این ابزارها کاملاً مشابه نمونه‌های خود در فرهنگ گور الواری و آباشوو بودند. فرهنگ آندرونوو دارای تولیدات انبوهی از چاقوهای داسی- شکل است. دومین گروه داس‌ها، شامل ساطور-داس‌هایی است که در اورال، شمال، مرکز و شرق قزاقستان، سمیرچه و بسیاری جاهای دیگر یافت شده است. ترکمن‌های امروزی از گونه‌ای مشابه آن، بر سر بریدن گله به کار می‌برند و

حتی احتمال دارد که ساطور- داس‌ها نه با زراعت و کشاورزی بلکه با پرورش گله ارتباط داشته باشند. گروه سوم، داس‌هایی است که از یک چنگک ساخته شده و در اورال، شمال و شرق قزاقستان یافت شده‌اند و همانند داس‌های فرهنگ گور الواری هستند. گروه چهارم، دارای داس‌هایی با دو لبه است. آنها در شمال و شرق قزاقستان، سمیرچه، در غرب سیبری یافت شده‌اند. (kuz'mina,2007: 143).

۶-۴-۱- روایات یونانی، پرسوس و داس

در پیش گفته شد که داس به عنوان افزار کشاورزی و جنگی در جوامع هندواروپایی و آریایی همچون تبر کاربرد داشت و گذشته از آن، در کنار این شواهد، روایاتی از نویسندگان یونانی باستان نقل شده است که می‌تواند ارتباط آن را با "پارس و پرسوس" آشکارتر نماید: در اساطیر یونانی، آپلودوروس (۲، ۴، ۱-۲) درباره پرسوس آورده که دانه دختر آکرسیوس بود و پیشگویی گفته بود که پسر دانه او را خواهد کشت و بنابراین، دانه را در برجی برنزی زندانی کرد، با وجود این، زئوس، دانه را به شکل دوش یا بارانی طلایی دیدار کرد و دانه مادر پرسوس شد. سپس، آکرسیوس دانه و پرسوس را در یک جعبه بی پناه گذاشت و به دریا انداخت، اما آنها سالم به ساحل سریفوس (یکی از جزایر یونان) آمدند (Apollodorus 1940,1: 155). همین روایات پرسوس پسر دانه و زئوس را دیگر نویسندگان یونانی چون آشیلوس (پارسیان ۵-۶)، و هزیود و دیگر نویسندگان یونانی باستان آورده‌اند (Hesiod.1920: 620 & Aeschylus,2008: 133).

در اساطیر یونانی در روایت پرسوس در رابطه با آکرسیوس آمده است، به محض اینکه پرسوس بزرگ شد، ماجرای بسیار پر مخاطره برای او رقم زد و آن چیزی نبود جز اینکه گورگون مدوسه را بر او چیره نماید. مدوسه زن بالدار هراسناکی بود که با دو

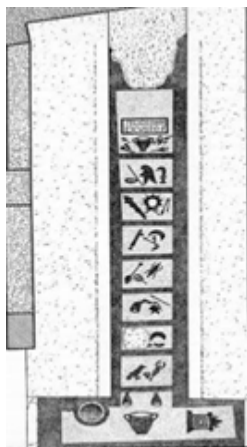
خواهرش، دختران فورکوس و ستو در منتهی‌الیه سواحل غربی زمین در سرحدات مرزی اقیانوس ساکن بودند. پرسوس با اینکه مردد بود، چگونه این وظیفه پر خطر را انجام دهد، دست به کار شد. در این اثنا، هرمس به کمک او آمد و آتنه الهه حامی قهرمانان به او در انجام این وظیفه دلگرمی داد. این خدایان به او نشان دادند که چگونه وسایل مورد نیاز برای انجام کارش را که شامل کلاهدودی نامریی،

یک کیف جادویی و یک جفت صندل بالدار بود، مهیا کند. همه این وسایل در دست نومف‌هایی (Νυμφαι/numfai) بودند که در دریا ساکن بودند. او تنها می‌توانست راه و روش به دست آوردن آن را از گره‌ها (Grae) یاد بگیرد (Bianchi, 1875: 189). گره‌ها سه خواهری بودند که از موهای خاکستری به وجود آمده بودند (Bulfinch, 1885: 67). پرسوس تحت راهنمایی آپولو و آتنه پیش گره رفت. آنگاه، او یک چشم و یک دندان دختران را ربود و آنان را وادار کرد که راه و منزلگاه نومف‌ها را نشان دهند. او توانست در یک چشم به هم زدن اشیاء و وسایلی را که نیاز داشت، به دست آورد. او پس از اینکه صندل‌های بالدار را پوشید، به سوی منزلگاه گورگون‌ها شتافت و آنان را در حالی که خواب بودند، پیدا کرد. آنگاه، آتنه، مدوسا را به او نشان داد و به او کمک کرد با احتیاط به پشت آنان نزدیک شود. پرسوس با کمک سپر آینه مانند آتنه و شمشیر داسی شکل یا کارد داس مانند خدای هرمس، توانست سر مدوسا را از ته ببرد و در کیف جادویی گذارد و با کلاه خودش که نامریی بود، توانست فرار کند و به دنبال دیگر گورگان‌ها رود... (Bianchi, 1875: 189). در اساطیر یونان، گایا، فلزی افسانه‌ای را آفرید و از آن شمشیری داس مانند ساخته شد که کروئوس با آن پدرش، اورانوس را اخته کرد. داسی که زئوس با آن با غول تیفون نبرد کرد و پرسوس، گورگون مدوسه را گردن زد (Woodard, 2009: 87 & 96).

این داستان ما را به یاد دو روایت اسطوره‌ای می‌اندازد؛ یکی داستان بزرگ شدن کوروش بنیانگذار سلسله هخامنشی که هرودوت (۱، ۱۰۸-۱۰۹) نقل می‌کند: «آستیگ آخرین پادشاه ماد، دختری داشت که ماندانا نامیده می‌شد. آستیگ شبی در خواب دید که آبی از دخترش جاری شده که شهر را پُر کرده و در سراسر آسیا جریان دارد. زمانی که از مغان تعبیر آن را خواست، هراسناک شد و دخترش را به کمبوجیه داد، زیرا با شناختی که از او داشت، ارزش او را پایین‌تر از طبقات میانی مادی نگاه داشت. در نخستین سال زناشویی آنان، آستیگ برای بار دوم خوابی دید که از دخترش درخت تاکی روییده است که کل آسیا را فرا گرفته است و تعبیرش توسط خواب‌بگزاران این بود که نوه‌اش جای او را خواهد گرفت. از این رو، برای جلوگیری از این پیشامد، مسئولیت کشتن او را به فردی از اهل خانه‌اش به نام هارپاگوس واگذار کرد...» (Herodotus 1922.1: 139). البته، در اساطیر یونانی مربوط به پرسوس از آستیگ نامی هم سخن به میان می‌آید که یکی از حامیان آگنور حاکم صور بود و یکی از کسانی بود که در ازدواج

پرسوس و آندرومدا مداخله کرده بود. او با دیدن نقاب مدوسه به سنگی تبدیل شده بود (Coleman, 2007: 104). حاصل این ازدواج پسری به نام پرسس بود که بزرگ شد و سربازی نیرومند شد و سرزمین‌های بسیاری را فتح کرد که بعدها موسوم به «پارس» شد (Ibid: 822). همچنین، درباره زئوس و پرسوس در اساطیر یونانی آمده است که در آن روزی که هراکلس زاده شد، زئوس پیش خدایان المپ اعلام کرد که اولاد پرسوس که در آن روز زاده شدند، فرمانروای یونان خواهند شد (Colakis and Masello, 2007: 55). موضوع دیگر، شباهت داستان بزرگ شدن پرسوس و داستان بزرگ شدن سارگون و موسی پیامبر یهود که آنان را در صندوقی گذاشته و در آب رها کرده‌اند و یادآور این است که زاده شدن اشخاص بزرگ به دست پدیده‌های مقدس است و ارتباط با عالم ماوراء دارد. همچنین، همه این روایات اساطیری و نتیجه داستان را تا اندازه‌ای می‌توان با رویداد تاریخی چیرگی پارس‌ها (پرسوس) بر مادها (مدوسه) تشبیه کرد و با وجودی که ریشه‌شناسی این دو در زبان یونانی بر مبنای ریشه‌شناسی عامیانه صورت گرفته است، از نظر ساختاری هم چیزی جز «پارس و ماد» نمی‌توان برای دو واژه «پرسوس و مدوسه» فرض کرد. در روایات خود یونانیان هم نام مردم پارس را مشتق از پرسوس می‌دانند و پرسس را به عنوان بنیانگذار ملت پارس می‌پندارند که بر یونان فرمانروا خواهند شد (Whiton, 2007: 556. 825).

۶-۴-۲- آیین میتره و پارس و داس

در اساطیر هندوایرانی، میتره خدای روشنی، نگاهدار پیمان‌ها بوده که پرستش او از شرق در هند تا غرب در اسپانیا، بریتانیا و آلمان گسترش داشت. اولین اشاره مکتوب به میتره به وداها به تاریخ ۱۴۰۰ پ.م، برمی‌گردد. با شکست پارسیان به وسیله اسکندر مقدونی پرستش او در سراسر دنیای هلنی راه یافت. در سده چهارم میلادی آیین میتره را سربازان امپراتوری روم پذیرفتند و نخستین رقیب مسیحیت شد، به گونه‌ای که دیوکتیانوس معبدی بر رودخانه دانوب به میتره (حافظ امپراتوری) وقف کرد (Safra, 2006: 742)؛ بنابراین، خدای میتره، سده‌ها پیش از

پیدایش امپراتوری روم در بخش‌هایی از هند، ایران، آسیای صغیر و همسایگان نواحی جنوب غربی آسیا پرستیده می‌شد (7: Sauer, 1996). در این آیین، نظامی مرحله‌ای وجود داشت که هر فرد عضو گروه، یک سری از تشریفات آغازینی را از مرحله کلاغ شروع می‌کرد و سپس از پنج مرحله (عروس مذکر، سرباز، شیر، پارسی، خورشید دونده)، عبور می‌کرد تا سرانجام به مرحله نهایی پدر می‌رسید (Hinnells, 2007: 355). مرحله اول کلاغ، مرحله دوم عروس، مرحله سوم سرباز، مرحله چهارم شیر، مرحله پنجم پارسی، مرحله ششم خورشید و مرحله هفتم پدر است (8-45: Nabarz, 2005). هر یک از این مراحل تحت حمایت یک سیاره شامل خورشید، ماه بود و از مرکوری شروع می‌شد و به ساتورن ختم می‌شد. این هفت مرحله و سیر سلوک افراد از راه آنها بازتابی از کیهان و ارتباط بین ستارگان و تجربه انسان‌ها بر زمین بود. فرد نوآموز باید از راه هفت مرحله عبور کند که بازتابی از عروج روح از راه ستارگان است (Hinnells, 2007: 355). در این هفت مرحله از آیین میترائیسم، پنجمین مرحله آن پارسی بود که تحت فرمانروایی و نظارت ماه بود. در اساطیر یونانی-رومی پرسس، پسر پرسوس است و در آیین میتره، برج فلکی پرسوس با میتره همخوانی دارد که لقب نهایی پدر در مرحله هفتم، مفهوم پدر و پسر را می‌رساند. در این مرحله کارآموز باید یک همخوانی با پارسی داشته باشد و یا از مردم برگزیده شود. نکته قابل توجه در مرحله پنجم، نشان پارسی است که داس یا شمشیر منحنی شکلی است و همان جنگ‌افزاری است که پرسوس پیش از آن گورگون را گردن زده بود (22: Provanzano, 2009 & 53: Nabarz, 2005). داس در نقاشی پارسی در آیین میتره فلیسیسیوم در رابطه با باروری و حاصلخیزی به کار رفته است و مانند شمشیر پارسی (akinakes) به ران چپ چسبیده است (136: Clauss, 2001).

۷: نتیجه

در این مقاله در پی پاسخ به این پرسش‌ها بود که واژه پارس به کدام دوره زمانی بر میگردد؟ صورت کهن‌تر این واژه چه بوده است؟ کدام معنی محتمل‌ترین معنی برای این واژه است؟. با توجه به پرسومش در کتیبه‌های آشوری و پرسوس در یونانی پی به شکل نخستین واژه پارس در u ستاک (Parsav/u) برده و اینکه در زبان‌های ایرانی باستان حال صرفی تغییر می‌کرده است و شکل صرفی آن در آشوری به شکل پرسومش، پرسوه و پرسوش در آمده است. همچنین، از اسناد آشوری و عیلامی در هزاره اول پ.م، احتمال می‌دهیم این نامگذاری پیش از هزاره اول پ.م، حداقل به دوران هندوایرانی پیش از

مهاجرت و هنگام سکونت در نواحی فرهنگی چون آندرونوو و سینتاشتا صورت گرفته است؛ بنابراین، از میان چهار گزینه، معنی «ناحیه کناری» به لحاظ زبان شناسی با واژه parsva همخوانی دارد، اما نگارنده تاکنون روایات تاریخی و اساطیری که با این معنی همخوانی داشته باشد، نیافته است و آشکار نیست عنوان کناری با توجه به کدام موقعیت جغرافیایی و در کدام ناحیه از فرهنگ‌های هندوایرانی و از سوی چه کسانی به آنها داده شده است. با وجود دلایل زبان شناسی، معنی «پلنگ» هم آن گونه که در روایات و اساطیر به جانوران دیگر پرداخته شده، نامی چندان از آن به میان نیامده و جزء جانوران اساطیری مهم و مقدس در اساطیر هندواروپایی و آریه‌ای نبوده است؛ به ویژه اینکه هندوایرانیان در متن‌هایشان از آن یاد نکرده‌اند. مگر اینکه معتقد به این باشیم پارسیان در فرهنگ آندرونوو با این حیوان آشنا شده و به یک باره نام آن را بر خود گذاشتند. نام تبرزین هم از دیدگاه زبان شناسی با واژه parsu همخوانی دارد و در جوامع هندواروپایی و آریایی کاربرد بسیار داشته است، اما در اساطیر و روایات جایی نیافتیم که این افزار را با پارس پیوند داده باشند. در هر حال، چنانچه بتوانیم بین پارس و تبرزین روایات محکمتری بیابیم، می‌توان معنی تبرزین را با پارس یکی دانست؛ اما در مورد مبحث نام پارس و داس در کنار مباحث زبان شناسی، معنی واژه parsu = داس، کارد منحنی شکل در سنسکریت، و یکی بودن آن با آشوری شده واژه پارس parsva* و اینکه، این افزار برای «غله و رمه» کاربرد فراوان داشته و حیات و هویت جامعه کشاورزی-دامداری پارسیان آریایی را شکل می‌داده است، مباحث تاریخی و اساطیری هم در حمایت این نظریه است؛ آشکار است که یونانیان بازتاب دهنده تاریخ، خلیقات، آداب و سنن پارسیان در باستان و شاخه هندواروپایی جدا شده از آریایی‌ها بودند. از این‌رو، در روایات اساطیری مشاهده کردیم که اسطوره پرسوس و مدوسه می‌تواند بازتابی از روایات تاریخی ماد و پارس و وارد کردن آستیگ نامی در داستان بوده باشد. در واقع، این فرایند تاریخی سبب پیدایش این اسطوره و کشته شدن مدوس توسط پرسوس به وسیله داس در اساطیر یونان و سپس ریشه‌یابی‌های عامیانه واژه‌های پرسوس و مدوس در زبان یونانی شده است. البته، در اساطیر یونانی کسانی دیگر هم بودند که داس داشتند، اما آیین متیره رومی و مرحله پنجم و داس به عنوان نماد

پارسی در تایید این اسطوره است و از این‌رو، نگارنده معنی داس را برای پارس محتمل‌تر از سایر معانی در نظر می‌گیرد.

منابع

- Aelian. 1959. *On the Characteristics of Animals*. III. Translated by A.F. Scholfield. Cambridge, Massachusetts. Harvard University Press.
- Aeschylus. 2008. *Persian and Other Plays*. Translated by Christopher Collard. Oxford, New York. Oxford University Press
- Anthony, D. w. 2007. *The Horse and wheel and Language*. Princeton University press. Princeton and Oxford.
- Apollodorus, 1940. *Apollodorus the Library*. Translated by James George Frazer. New York. G.P.Putnam's Sons
- Arrian. 1944. *Anabasis Alexander (Books V-VII)*. Translated by P. Robson. Massachusetts. Harvard University Press.
- Bartholomae, Ch. 1904. *Atiranisches Wörterbuch*. Strausburg. Karl J. Trübner
- Beekes, R. S. P. 2010. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden & Boston. Brill Publishing
- _____. 2011. *Comparative Indo-European Linguistics, an Introduction*. Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Benveniste, E. 1969. *Le vocabulaire des Institutions Indo-europeenes*. Paris. Aux Editions Gillimard.
- Bianchi, M. 1875. *The Mythology of Greece and Rome, with Special Reference to its Use in Art*. London. Chapman and Hall, Ld.
- Bilde, P. G & Petersen, J. H. 2008. *Meetings of Cultures in the Black Sea Region*. Denmark. Aarhus University Press
- Borger, R. 2004. *Mesopotamisches Zeichenlexikon*. Münster. Ugarit-Verlag.
- Buck, C. D. 1949. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago and London. The University of Chicago Press.
- Bulfinch, Th. 1885. *Bulfinch's Mythology, the Age of Fable or Stories of Gods and Heroes*. London
- Clauss, M. 2001. *The Roman Cult of Mithras, the God and his Mysteries*. Translated by Richard Gordon. Britain. Cambridge University Press.
- Cogan, M & Israel E. 1911. *Ah Assria, Studies in Assyrian History*. Jerusalem. The Mahnes Press, the Hebrew University.
- Colakis, M & Mary J. M. 2007. *Classical Mythology and more, A Reader Workbook*. USA. Bolchazy-Carducci Publishers
- Coleman. L. a. 2007. *The Dictionary of Mythology*. England. the Publishing house & Bennettes Close, Cippenham.
- Comri. B. 1989. *The World's Major Languages*. London & New York. Routledge Taylor and Francis Group.
- Delitzsch. F. 1899. *Assyrian Grammar with Paradigms Exercises Glossary and bibliography*. Berlin. H. Reuther's Verlagsbuchhandlung.
- _____. 1914. *Grundzüge der Sumerischen Grammatik*. Leipzig. J.c.Hinrichsche Buchhandlung.

- Ebeling, E & Bruno, M. 2003-5. *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*. Zehnter Band. Berlin. Walter de Gruyter
- Farrokh, K. 2007. *Shadow in Desert*. Britain. Osprey Publishing
- Gamkrelidze T. V. & Vjaceslav V. I. 1995 *Indo-European and the Indo-Europeans, a Reconstructed and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture*. Part I. New York. Berlin. Mouton de Gruyter.
- Gelb, I.J. 1961. *Old Akkadian Writing and Grammar*. Chicago. Illinois. The University of Chicago Press.
- Grayson, A. K. 1996. *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 BC)*. Toronto. Toronto of University Press
- Hansen, W. 2004. *Handbook of Classical Mythology*. ABC-CLIO inc. Oxford
- Herodotus. 1922. *Histories*. Vol I. Translated by Goldy. Massachusettes. Harvard University Press.
- _____. 1938. *Histories*. III. Translated by A.D. Godley. Cambridge and Massachusetts. Harvard University Press.
- Hesiod. 1920. *The Homeric Hymns and Homeric*. Translated by Hugu G. Evelyn-White. London. William Heinemaan LTD
- Hinnells, J. 2007. *A Handbook of Ancient Religion*. UK. Cambridge Press.
- Hinz, W. 1973. *Neue Wege im Altpersischen*. Band 1. Wiesbaden. Otto Harrassowitz.
- Hoffmann, K & Bernhard. F. 2004. *Avestische Laut-und Flexionslehre*. Innsbruck.
- Hübschmann, H. 1895. *Persische studien*. Strausburg. Karl J. Trübner.
- Johnson, E. L. 1917. *Historical Grammar of the Ancient Persian Language*. New York. American Book Company.
- Kapovič, M. 2017. *The Indo-European Languages*. London. Rotledge Francis
- Kent, R. 1950. *Old Persian Grammar Texts Lexicon*. New Haven. Connecticut. American Oriental Society.
- Khachikjan, M. 1998. *The Elamite Language*. Consiglio Nazionale Della Ricerche. Rome. Istituto per Gli Studi Micenei ed Egeo-Anatoloci. 9
- King, L.w. 1898. *First Steps in Assyrian, a Sketch of Assyrian Grammar*. London. Kegan Paul, Trench, Trübner and Ltd.
- Kohl, Ph. L. 2007. *The Making of Bronze Age Eurasia*. London. Cambridge University Press
- kuz'mina, E E. 2007. *The Origin of the Indo-Iranian*. Leiden. Boston. Brill
- Langdon, St. 1911. *A Sumerian Grammar and Chrestomathy, with a Vocabulary of the Principal roots in Sumerian*. Paris. Libraire Paul Geuthner.
- Lubotsky, A. 2007. *An Etymological Dictionary of the Proto-Indo-European*. Dnghu Association Press.
- Mallory, J. P. & D. Q. Adams. 1997. *Encyclopedia of Indo-European Culture*. London & Chicago. Fitzroy Dearborn Publishers.
- _____. 2006. *The Oxford Introduction to Indo-European and the Proto-Indo-European World*. Oxford. New York. Oxford Press.

- Martirosyan, H. K. 2005. *Etymological Dictionary of the Armenian Inherited Lexicon*. Armenia
- Maximilian, S. 1916. *Assurbanipal und die Letzten Assyrischen Könige bis zum Untergange Niniveh's*. J.C.Hinrichs'sche Buchhandlung. Leipzig.
- Mayrhofer, M. 1963. *Kurzgefasstes Etymologisches Wörterbuch des Altindisches*. Band II. Heidelberg. Carl Winter. Universitätsverlag.
- _____ (1996): *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*. Band II. Heidelberg. Carl Winter. Universität verlag.
- Midgley, M. S. 2004. *Consequences of Farming in Southern Scandinavia, in ancient Europe, 8000 B.C. to A.D. 1000*. An Encyclopedia of the BarbarianReferences 373 World.
- Nabarz, P. 2005 *The Mysteries of Mithras: the Pagan Belief that shaped the Christian world*. Rochester. Library of Congress Cataloging-in-Publication
- Nourai, A. 2000. *An Etymological dictionary of Persian, English and other Indo-European Languages*. Germany
- Oppert, M. M. J. & Menant. J. 1863. *Grande Inscription du Palais de Khorsabad*. Paris. Imprimerie Imperiale.
- Pokorny, Julius. 1959, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*. Band III. Bern & München. Francke Verlag.
- Provanzano, C. 2009. *The Mysteries of Mitra: Tracing Syncretistic Connections to the Ancient near East*. United States. ProQuest LLC.
- Quiles, C. 2019. *A Game off Clans, Collective Venatoresque, Agricola Pastoresque*. Spain. Academia Prisca.
- Radner, K. 1998. *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire*. Vol I. Part I. University of Helsinki Press. Helsinki
- Rix, H. 2001. *Lexikon der Indo-Germanischen Verben, die Wurzeln und ihre Primärstamm-bildung*. Wiesbach. Dr Luddwig Reichert Verlag.
- Safra, J. E. 2006. *Britannica Encyclopedia of World Religions*. London. ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, INC.
- Sauer, E. 1996. *The End of Paganism in the North-Western Provinces of the Roman Empire*. England. Tempvs Reparatvm
- Schmitt, R. 1989. *Compendium linguarum Iranicarum*. Wiesbaden. Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- _____. 2014. *Wörterbuch der Altpersische Königsinschriften*. Wiesbaden. Reichert Verlag
- Tallqvist, K. L. 1914. *Assyrian Personal Names*. Leipzig. Printed by August Preis.
- Tavernier, J. 2006. *Beiträge zur Namenforschung*. Band 41. Heidelberg. Universitätsverlag.
- _____. 2007. *Iranica in the Achaemenid Period (ca. 550- 330 B.C), Lexicon of Old Iranian Proper Nmaes and Loanwords, Attested in Non-Iranian texts*. Orientalia Lovaniensia Analeta
- _____. 2011. *Elamite Analyse Grammaticale et lecture de Textes*. Res Antique 8.

- Ungnad, A. 1906. *Babylonisch-Assyrische Grammatik*. München C. H. Becksche Verlagbuchhandlung.
- Watkins, C. 1999. *Indo-European and the Indo-Europeans*. London. Brill
- Whiton, J. M. 1879. *A Lexicon Abridged from Liddell and Scott's Greek-English Lexicon*. New York. Harper and Brothers Publishers
- Wiesbach, F.H. 1911. *Die Keilschriften der Achäemeniden*. Leipzig. J.C.Hinrichs'sche Buchhandlung
- Williams, M. 1872. *A Sanskrit-English Dictionary, Etymologically and philologically arranged with special reference to Greek, Latin, Gothic, German, Anglo-Saxon*. Oxford. Clarendon Press.
- Witzel, M. 2001. *Autochthonous Aryans? the Evidence from Old Indian and Iranian Texts*. Harvard. Harvard University Press
- Woodard, R. D. .2009. *The Cambridge Companion to Greek Mythology*. Cambidge University Press. Cambridge.
- Worthington, M. 2014. *Complete Babylonian*. USA. McGraw-Hili Companies.

